

Андреј Благојевић,* МА

Асистент, Департман за комуникологију и новинарство,
Филозофског факултета Универзитета у Нишу

Др Ивана Стојановић,*

Доцент, Департман за комуникологију и новинарство,
Филозофског факултета Универзитета у Нишу

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД

10.5937/zrpfm0-23439

UDK: 070:34(497.11)

34

179.1(497.11)

Рад примљен: 01.10.2019.

Рад прихваћен: 04.11.2019.

**ПРАВНИ И ЕТИЧКИ АСПЕКТИ НОВИНАРСТВА
У СРБИЈИ: КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА ЗАКОНА
О ЈАВНОМ ИНФОРМИСАЊУ И МЕДИЈИМА
И КОДЕКСА НОВИНАРА СРБИЈЕ****

Апстракт: Положај новинара, који у савременом друштву све више изискује непристрасност и независност, обезбеђује се комплементарношћу правних и етичких норми у области медија. Отуда се и овај рад бави проблемом етичких и правних норми у медијима кроз упоређивање Закона о јавном информисању и медијима из 2014. године, као кровног медијског закона који се односи на правни статус новинара, са најзначајнијим актом из области новинарске етике у Србији – Кодексом новинара Србије из 2006. године. У раду ће, најпре, бити речи о односу етике и права, као и њиховом значају на пољу медија. Затим ће се укратко представити правни оквир медија у Србији, као и етичке норме које се односе на новинаре. На крају, компаративна анализа Закона о јавном информисању и медијима и Кодекса новинара Србије указаће на подударна правних и етичких норми у два најбитнија акта из ових области, али исто тако и на постојање разлика између њих.

Кључне речи: медији, медијски закони, етичке и правне норме, Закон о јавном информисању и медијима, Кодекс новинара Србије.

* andrej.blagojevic@filfak.ni.ac.rs

* ivana.stojanovic.prelevic@filfak.ni.ac.rs

** Рад је изложен 12. 4. 2019. на Правном факултету у Нишу у оквиру научне конференције „Право и мултидисциплинарност“.

1. Увод

Медији су одувек имали доминантну улогу у обликовању јавног мњења. Препознавајући тај утицај, свака владајућа структура покушавала је да тај утицај на сваки могући начин ограничи. Међутим, подвођење новинарске професије под регулаторне оквири одувек је било осетљиво питање. У оквиру тога државе су кроз историју доносиле правне прописе који би гарантовали слободу изражавања, а тиме посредно или непосредно – и слободу штампе. У нашој земљи први прописи везани за слободу штампе јављају се у 19. веку. Уредба о цензури из 1841. године сматра се првим прописом о штампи, иако је њена намена била ограничавање те слободе у корист власти (Тодоровић, 2012). Први устав који је садржао слободу штампе био је Устав из 1869. године, у чијем члану 32 је гарантована слобода мисли посредством штампе, али „саображавајући се у томе прописима закона“, што значи да је овај члан Устава упућивао на закон, те је наредне године донет и први закон у области штампе – Закон о печатњи (Тодоровић, 2012: 445). Важећи закон у овој области данас је Закон о јавном информисању и медијима, донет као део сета медијских закона и 2014. године.

С друге стране, у нашој земљи тек 2006. године долази до усвајања новинаског кодекса чији су потписници најзначајнија новинарска и медијска удружења. Овом кодексу, који је допуњен 2013. године, као гарант поштовања његових одредби стоји Савет за штампу, као саморегулаторно тело које одлучује о жалбама појединаца. Важећи Закон о јавном информисању и медијима и Кодекс новинара Србије сматрају се најзначајнијим документима у области медија у Србији. Закон представља, на неки начин, „костур“ новинарске професије у нашој земљи, односно општи оквир јавног информисања, али истовремено оставља довољно простора медијским посленицима да сами уреде своју професију. Кодекс, са друге стране, садржи стандарде професионалног поступања новинара, односно права и обавезе новинара.

Како су правни и етички аспект у области новинарства уско повезани, то ће циљ овог рада бити упоредно приказивање два најзначајнија документа за медије у Србији, првог из области права – Закона о јавном информисању и медијима, и другог из области етике – Кодекса новинара Србије, како би се одредио њихов однос, односно испитала њихова усаглашеност. Најпре ће бити приказан кратак осврт на однос права и морала, као и на етичност новинарства у Србији, да би се затим извршила упоредна анализа Кодекса новинара Србије и Закона о јавном информисању и медијима.

2. Однос права и морала

Право се може дефинисати на следећи начин: “Право нам даје прилику да учинимо нешто што други нема права да нас спречи да учинимо. Ако одлучимо да искористимо то право и заиста учинимо оно што имамо право да учинимо, тада преузимамо одговорност за начин на који смо одлучили да поступимо и за последице наших одлука по нас саме и друге” (Деј, 2004: 66). Деј објашњава право у општем смислу и указује на одговорност коју стичемо, преузимајући обавезу да нешто учинимо, и то на основу права које нам је додељено.

Треба истаћи да је морал различито тумачен кроз историју и има вишеструко значење. Може се рећи да представља скуп одређених правила, обичаја, писаних и неписаних норми којима се уређују друштвени односи. Код нас се реч „морал“ употребљава у неутралном и вредносном смислу. Први смисао је онај када говоримо о обичајима, навикама и понашању једне генерације и слично. Други је када се морал узима у супротности са неморалом (Николић, 2010).

Када се говори о повезаности права и морала, често се мисли на њихов однос, па се овде поставља питање: да ли је могуће да је једно правило правно зато што је морално обавезујуће, тј. да ли је могуће да једно правило буде правно обавезујуће али и морално неприхватљиво? Правни филозофи дају различита објашњења природе права, те се могу издвојити лингвистичко, институционално и позитивистичко објашњење.

Лингвистичко објашњење долази из аналитичке филозофске струје, у оквиру које су правни филозофи лингвистичке оријентације покушавали да објасне реч „закон“. С обзиром на то да постоје различити закони, од закона природе, Божијег закона, закона мишљења итд., било је неопходно објаснити и контексте у којима се ова реч користи. Институционални приступ је настао под утицајем лингвистичког приступа и Бентамове филозофије. У овом приступу базична интуиција (БИ) је полазиште за даљу критичку рефлексију. БИ гласи: “Право се бави оним разлозима на које се примерено ослањају судови када оправдавају своје одлуке” (Раз, 2005: 217). Међутим, овај заговорник позитивистичког приступа сматра да на нашу одлуку често утиче морал, те он теорију пресуђивања изједначава са моралном теоријом. Пресуђивање укључује и правне и изванправне разлоге и бави се моралном аргументацијом. Анализирајући власт, и то практичну власт, Раз примећује да се налози власти од налога других актера разликују по томе што имају одлучан статус и закључује да се право састоји од позитивистичких елемената које спроводе судови.

3. Етичност новинарства у Србији – Кодекс новинара Србије 2006.

Новинарска етика, као врста примењене етике, одређена је односом моралних обавеза које новинар има као грађанин и као професионални новинар (Жакет, 2007). Ово показује да моралност има кључну улогу при доношењу одлука моралног агента. Моралност се пак објашњава као лична етика коју стичемо током живота. С обзиром да сама организација посла унутар медијских кућа налаже да коначну одлуку доноси уредник, следи да на коначну одлуку о томе шта ће бити објављено утиче моралност уредника. Овако би изгледала медијска стварност у друштвима у којима постоји слобода медија. Историја показује да се одлуке унутар медија доносе у зависности од режима медија, па тако можемо говорити о тоталитарном, комунистичком, либертаријанском систему и систему друштвене одговорности.

Што се тиче етичности новинарства у Србији, оно је у великом паду последњих година, као и у свету уопште. Директно са падом етичности смањује се и поверење јавности у медије. Трка за што већом гледаношћу, са једне стране, и цензура медија, са друге, нарушавају углед новинарске професије. Политички утицај, утицај власника медија, као и утицај оглашивача јесу универзалне негативне појаве новинарства које нарушавају његову независност. Због тога је постојање етичких кодекса у новинарству од изузетног значаја. Ипак, „познавање кодекса је недовољно без његовог разумевања и поштовања“ (Стојановић Прелевић, 2018: 97).

Први кодекс су саставила два новинарска удружења Србије, УНС (Удружење новинара Србије) и НУНС (Независно удружење новинара Србије), у сарадњи са Асоцијацијом медијских фотографа Србије (АМФС). Овај кодекс је усвојен у октобру 2006. године, а допуњен крајем 2013. године још једним начелом. Начела Кодекса се односе на најзначајније принципе у новинарству као што су: истинитост у извештавању, новинарска независност, забрана корупције и сукоба интереса, различите врсте одговорности новинара, новинарска пажња, однос према изворима информисања, заштита приватности, извештавање дозвољеним средствима, заштита од интелектуалне крађе, као и општи принципи заштите новинара.

4. Медијско право у Србији – Закон о јавном информисању и медијима из 2014.

Демократским променама из 2000. године дошло је до доношења Закона о радиодифузији и новог Закона о јавном информисању. Ова два закона дуго су важила за крвне законе у области медијског законодавства. Закон о

радиодифузији из 2002. године је значајан по томе што је њиме предвиђено оснивање независног регулаторног тела РРА, као и по томе што је њиме предвиђена трансформација државне радио-телевизије у јавни радиодифузни сервис. Закон о јавном информисању из 2003. године такође је представљао искорак у демократском смислу, прописујући широк спектар медијских слобода.

Као најважнији циљеви Медијске стратегије за период од 2011–2016. године истакнути су: повлачење државе из свих јавних гласила, унапређење медијске писмености и доношење сета медијских закона – Закона о јавном информисању и медијима, Закона о електронским медијима, као и Закона о јавним медијским сервисима. Ова три закона из 2014. године непосредно се односе на област медија, и у кохезији су са Законом о оглашавању, Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја, Законом о заштити података о личности, Законом о електронским комуникацијама, као и другим законима који се посредно односе на област јавног информисања, и представљају важеће медијско законодавство у Србији.

Важећи Закон о јавном информисању и медијима сматра се основним медијским законом у Србији. У уводним одредбама могу се уочити основни појмови медијског права, као и појам јавног интереса у јавном информисању. Новина јесте регулисање суфинансирања пројеката у области јавног информисања ради остваривања јавног интереса. Поред тога, Закон детаљно уређује медије, прописујући обавезу постојања импресума, скраћеног импресума и идентификације, као и обавезу вођења регистра медија. Гарантује се заштита медијског плурализма и слободна дистрибуција медија и медијских садржаја. Прописана је и обавеза привременог чувања медијског записа, као и поступак у вези одговора и исправке информације. За медијске посленике од изузетног значаја су одредбе везане за уреднике, новинаре, професионална удружења новинара и представнике иностраних медија, као и посебна права и обавезе у јавном информисању и информације о личности. Такође, закон пружа судску заштиту у медијским споровима и прописује правила у вези судских поступака.

5. Упоредна анализа Закона о јавном информисању и медијима и Кодекса новинара Србије

Као што је већ напоменуто, циљ ове анализе је да укаже на однос моралних и правних норми у области медија на примеру два најзначајнија документа у обе сфере – Кодекса новинара Србије и Закона о јавном информисању и медијима. Разлог упоређивања ова два документа јесте тај што у домену

закон, Закон о јавном информисању и медијима представља „кровни“ закон који је носилац медијског права у Србији, исто као што Кодекс новинара Србије представља најважнији кодекс у новинарству, с обзиром на то да су га донела најрепрезентативнија удружења у области медија. Аналогија се може уочити и у томе што су гарант за оба ова документа тела која се старају о њиховом спровођењу, за Закон је то суд, док је за Кодекс то Савет за штампу. Истраживање ће, дакле, имати за циљ да анализира норме ова два документа. С обзиром на то да Закон о јавном информисању обухвата ширу материју у односу на Кодекс, који је концентрисан на права и обавезе новинара и уредника, методологија овог истраживања биће заснована на упоређивању и проучавању начела Кодекса новинара Србије и чланова у оквиру тих начела са главама и члановима Закона о јавном информисању и медијима. Због те своје ширине, одређене главе Закона које нису ни у непосредној ни посредној вези са Кодексом неће бити предмет анализе.

5.1. Преамбула

С обзиром на то да Закон о јавном информисању и медијима нема преамбулу, не може се спровести адекватна упоредна анализа. Иако се и Преамбула Кодекса и основне одредбе Закона могу сагледати као уводни делови оба документа, због њихове различите природе, упоређивање треба узети условно. Закон у уводним члановима предвиђа да начин остваривања слободе јавног информисања обухвата и „слободу формирања и изражавања идеја и мишљења“¹, што одговара образложењу Преамбуле где се наводи да стандарди Кодекса „пропагирају залагање за слободу мишљења, говора и изражавања“². У оквиру Преамбуле Кодекса утврђује се дужност новинара да „интерес јавности за потпуним, благовременим и истинитим информисањем ставе изнад свих других интереса“³, што је слично Закону чији члан гарантује право сваког да „истинито, потпуно и благовремено буде обавештен о питањима од интереса за јавност“⁴. Такође, и Преамбула у образложењу: „Издавач/власник има неспорно право да остварује пословну добит...“⁵ као и Закон у члану 11: „Сви су дужни да поштују права издавача медија...“⁶, помињу права издавача медија.

1 Члан 3, став 2 Закона о јавном информисању и медијима. *Службени гласник РС*. Бр. 83/2014, 58/2015, 12/2016 – аутентично тумачење

2 Преамбула, Образложење, Кодекс новинара Србије. Диа-Арт 2015.

3 Преамбула, Образложење, КНС

4 Члан 5, став 2, ЗОЈИМ

5 Преамбула, Образложење, КНС

6 Члан 11, став 1, ЗОЈИМ

Ипак, већи део анализиране материје Преамбуле Кодекса односи се на образложења чланова, док чланови Кодекса нису директан предмет ове упоредне анализе.

5.2. Истинитост извештавања

Темељна вредност новинарства садржана је и у Кодексу и Закону, додуше, у Закону није издвојена као целина као у Кодексу, тако да одговарајуће одредбе треба тражити у различитим главама Закона. Обавеза новинара да „тачно, објективно, потпуно и благовремено извести о догађајима од интереса за јавност поштујући право јавности да сазна истину“⁷, може се уочити у основним одредбама Закона, где се прокламује да „свако има право да истинито, потпуно и благовремено буде обавештен о питањима од јавног значаја и средства јавног обавештавања су дужна да то право поштују“⁸. Такође, исти члан Кодекса може се уочити и у дефинисању јавног интереса у јавном информисању, где је као прва тачка наведено „истинито, непристрасно, правовремено и потпуно информисање свих грађана Републике Србије“⁹, а исто тако и у обавези новинарске пажње у Закону, да уредник и новинар треба да провере порекло информације, њену „истинитост и потпуност“¹⁰. У оквиру овог начела Кодекса налази се и члан који предвиђа дужност новинара да назначи извор информације коју преноси. Даље следи да „уколико извор не жели да буде откривен, новинари и уредници поступају са дужном професионалном пажњом“, док смерница додаје да „од овог правила може да се одступи уколико се информација односи на планирање неког злочина, или кршење уставног поретка и безбедности државе, када је обавеза редакције да то пријави надлежним органима“¹¹. Овај члан означен је као новинарска тајна у 8. глави Закона, и може се рећи да су ова два члана истоветна – „Новинар није дужан да открије извор информације, осим података који се односе на кривично дело, односно учиниоца кривичног дела...“¹². Дакле, иако само два од пет чланова начела Истинитост извештавања имају своје место у Закону о јавном информисању и медијима, ипак се може закључити да је темељни принцип овог начела садржан у одредбама Закона.

---

7 Начело 1, члан 1, КНС

8 Члан 5, став 2, ЗОЈИМ

9 Члан 15, тачка 1, ЗОЈИМ

10 Члан 9, став 1, ЗОЈИМ

11 Начело 1, Члан 3, КНС

12 Члан 52, ЗОЈИМ

5.3. Независност од притисака

Упоређујући Кодекс са одредбама Закона, могу се уочити норме које се односе на сва три члана Кодекса. Први члан односи се на супротстављање притиску и на цензуру, односно да „новинар треба да се супротстави сваком притиску на слободно обављање професије, као и сваком виду цензуре“¹³. Цензура се у Закону помиње уопштено у оквиру прве главе закона, да „јавно информисање је слободно и не подлеже цензури“¹⁴, док се у истом члану помиње и супротстављање притисцима, да се не сме „угрожавати слободан проток информација путем медија, као ни уређивачка аутономија медија, а нарочито вршењем притиска, претњом, односно уценом уредника, новинара или извора информација“¹⁵.

Следећи члан овог начела Кодекса односи се на интересе издавача, па се наводи да „економски и политички интереси издавача не смеју да утичу на уређивачку политику на начин који би имао за последицу нетачно, необјективно, непотпуно и неблагоприятно информисање јавности“¹⁶. Аналогно њему стоји члан Закона који је уопштен, па се може односити и на издаваче. У њему се наводи да се слобода јавног информисања не сме „повређивати злоупотребом службеног положаја и јавних овлашћења, својинских и других права, као ни утицајем и контролом над средствима за штампање и дистрибуцију новина...“¹⁷.

Последњи члан начела Независност од притисака штити новинара тако што каже да „новинар се не може присилити на изражавање мишљења противног његовој савести“, док смерница додаје да новинар „не може бити кажњен због одбијања да извештава супротно својим опредељењима и моралним начелима“¹⁸. Овом члану одговара члан у оквиру дела Закона који се односи на уреднике, новинаре, професионална удружења новинара и представнике иностраних медија, који наводи да „Новинару не може престати радни однос, умањити се уговорена зарада или уговорена накнада за рад, нити се на други начин ставити у неповољнији положај због тога што је у јавном гласилу објавио истиниту тврдњу или изнео мишљење, као ни због тога што је своје мишљење изнео ван медија као лични став“¹⁹. Закључак је да Закон познаје све одредбе начела које се

13 Начело 2, члан 1, КНС

14 Члан 4, став 1, ЗОЈИМ

15 Члан 4, став 3, ЗОЈИМ

16 Начело 2, члан 2, КНС

17 Члан 4, став 5, ЗОЈИМ

18 Начело 2, члан 3, КНС

19 Члан 49, ЗОЈИМ

односи на независност од притисака, иако те одредбе нису систематизоване у оквиру посебне главе Закона.

5.4. Спречавање корупције и сукоба интереса

Начело које се односи на спречавање корупције и сукоба интереса нема своје место у Закону о јавном информисању и медијима. Конкретно, чланови начела који се односе на став новинара према стицању материјалне користи, према примању поклона, као и према подношењу путних трошкова, није уређен законом, што значи да је питање корупције у новинарству искључиво ствар струке, и да то не треба регулисати законом. Такође, у погледу сукоба интереса, своје место у Закону немају ни чланови начела Кодекса који се односе на извештавање новинара о темама у којима он има приватни интерес, на његову дужност да учини све како би избегао сукоб интереса, на неспојивост новинарства са ПР-ом, агенцијама за лобирање, државним органима и институцијама и политичким партијама, као и на забрану извештавања новинара о субјектима са којима има пословне односе. Једина одредба Закона која би могла условно да се уврсти у ово начело Кодекса је члан 4, став 5, који забрањује повреду слободе јавног информисања „злоупотребом службеног положаја и јавних овлашћења, својинских и других права, као ни утицајем ни контролом над средствима за штампање и дистрибуцију новина...“²⁰, међутим, ова одредба је постављена прешироко и односи се на целокупно јавно информисање, тако да је не би требало узети у обзир као норму аналогну члановима у оквиру начела који се односе на однос новинара према корупцији и личним интересима. Дакле, чланови овог начела Кодекса нису предмет законског регулисања.

5.5. Одговорност новинара

Значај овог начела законодавац у потпуности препознаје. Иако у оквиру овог начела наилазимо на различите видове одговорности новинара, највећи број чланова/одговорности имају своје место и у Закону, додуше не систематски уређено као што је то случај са Кодексом. Први члан овог начела Кодекса наглашава одговорност новинара према јавности, док смерница прецизира да новинар треба да извести уредника „уколико се његови лични и други интереси преплићу са професионалним дужностима“²¹. У оквиру Закона можемо уочити сличну одредбу, да „новинар има право да одбије да изврши налог уредника ако би се поступањем у складу с тим

---

20 Члан 4, став 5, ЗОЈИМ

21 Начело 4, члан 1, КНС

налогом кршио пропис, правила струке и етика новинарске професије²². Други део првог члана начела Одговорност новинара прописује обавезу новинара да „се мора супротставити свима који крше људска права или се залажу за било коју врсту дискриминације, говор мржње и подстицање насиља“²³. За овај члан начела можемо везати већи број одредби Закона, што указује на важност поштовања људских права, односно забране дискриминације, говора мржње и подстицања насиља путем медија, због много веће опасности које ове радње могу изазвати путем медија, него што те радње могу изазвати у свом основном облику. Забрана дискриминације и подстицања насиља може се уочити у основним одредбама Закона, где се наводи да је забрањена „непосредна и посредна дискриминација уредника медија, новинара и других лица у области јавног информисања...“²⁴, и „физички напад на уредника, новинара и друга лица која учествују у прикупљању и објављивању информација путем медија кажњава се на основу закона“²⁵. Говор мржње је у оквиру закона истакнут кроз Посебна права и обавезе у јавном информисању, у члану који носи назив Забрана говора мржње: „Идејама, мишљењем, односно информацијама, које се објављују у медијима не сме се подстицати дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због њиховог припадања или неприпадања некој раси, вери, нацији, полу, због њихове сексуалне опредељености или другог личног својства...“²⁶, док су у наредном члану одређена и два услова у којима долази до ослобођења од одговорности за говор мржње. Такође, као разлог забране дистрибуције информације Закон наводи и право јавног тужиоца, уколико се позива на „акт непосредног насиља према лицу или групи на основу расе, националне припадности, политичке припадности, вероисповести, сексуалне опредељености, инвалидитета или другог личног својства, а од објављивања информације непосредно прети озбиљна и непоправљива последица чије се наступање не може спречити на други начин“²⁷. Повреда забране говора мржње се појављује у Закону и као основ за покретање судског потупка²⁸.

Други члан овог начела односи се на недопустивост фалсификовања и плагирања у новинарству, и може се пронаћи смерница да се „коришћење туђих информација, идеја, истраживања, фотографија и графичких приказа

22 Члан 50, ЗОЈИМ

23 Начело 4, члан 1, КНС

24 Члан 4, став 2, ЗОЈИМ

25 Члан 4, став 3, ЗОЈИМ

26 Члан 75, ЗОЈИМ

27 Члан 59, ЗОЈИМ

28 Члан 101, ЗОЈИМ

без адекватног навођења извора, сматра плагирањем и представља једну од најтежих повреда професионалних и етичких стандарда²⁹. Међутим, у Закону не постоји одговарајућа одредба овој смерници. Врло је значајно да и Кодекс и Закон познају појам претпоставке невиности у новинарству, и трећи члан овог начела Кодекса наводи да је новинар „дужан да поштује претпоставку невиности и не сме никога прогласити кривим до изрицања судске пресуде“³⁰. У оквиру једанаесте главе Закона наилазимо на претпоставку невиности као прво од посебних права и обавеза у јавном информисању: „...нико се у медију не сме означити учиниоцем кажњивог дела, односно огласити кривим или одговорним пре правноснажности одлуке суда.“³¹ Закључује се да су ова два члана готово идентична.

Четврти члан Кодекса односи се на децу и забрањује новинару „да користи непримерене, узнемиравајуће, порнографске и све друге садржаје који могу имати штетан утицај на децу“³², док наредни члан прописује дужност новинара „да поштује и штити права и достојанство деце, жртава злочина, особа са хендикепом и других угрожених група“³³. Закон не помиње заштиту жртава злочина, особа са хендикепом и других угрожених група, већ само право на информисање особа са инвалидитетом и националних мањина. Закон пружа посебну заштиту малолетницима, прописујући да се мора водити рачуна „да садржај медија и начин дистрибуције медија не нашkode моралном, интелектуалном, емотивном или социјалном развоју малолетника“³⁴, као и да се не сме „на начин доступан малолетницима јавно излагати штампани медиј са порнографским садржајем“³⁵.

Наредни члан Кодекса тиче се културе и етичког изражавања, док Закон не садржи одредбе које се односе на културу јавне речи. Међутим, други део истог члана Кодекса каже да новинар „поштује право на одговор, извињење и исправку и дужан је да благовремено објави одговарајућу исправку“³⁶, додајући да су медији дужни да без одлагања објаве тачну и потпуну информацију. У Закону је цела осма глава посвећена одговору на информацију и исправку информације, додуше, односи се на одговорног уредника, као и на судске поступке у вези са одговором на информацију

---

29 Начело 4, Члан 2, КНС

30 Начело 4, члан 3, КНС

31 Члан 73, ЗОЈИМ

32 Начело 4, члан 4, КНС

33 Начело 4, члан 5, КНС

34 Члан 76, ЗОЈИМ

35 Члан 77, ЗОЈИМ

36 Начело 4, Члан 6, КНС

и исправке информације, тако да би у том случају требало узети у обзир само одредбу која се односи на управни поступак који се односи на право на одговор на информацију: „лице на које се односи информација, која може да повреди његово право или интерес, може од одговорног уредника захтевати да, без накнаде, објави одговор у коме оно тврди да је информација неистинита, непотпуна или нетачно пренета“.³⁷ Последњи члан Кодекса се односи на забрану комерцијалног или политичког оглашавања у форми новинарског извештаја, али се сличан члан не може пронаћи у Закону. Дакле, законодавац је препознао готово све одговорности новинара које Кодекс налаже, иако, као што су то показала претходна начела, нема систематизоване целине.

5.6. Новинарска пажња

„Новинар је обавезан да приступа послу са дужном професионалном пажњом“³⁸ јесте први члан начела Новинарска пажња. Такође, Закон познаје новинарску пажњу, наводећи да су уредник и новинар дужни „да с пажњом примереном околностима, пре објављивања информације која садржи податке о одређеној појави, догађају или личности, провере њено порекло, истинитост и потпуност“.³⁹

Наредна два члана Кодекса немају своје „двојнике“ у Закону, а односе се на поверење које извор има код новинара, као и изједначавање прећуткивања чињеница са изношењем неистине. Последњи члан Кодекса се у нешто измењеном облику налази у претходном начелу. Истиче се да „новинар мора бити свестан опасности од дискриминације коју могу да шире медији и учиниће све да избегне дискриминацију засновану, између осталог, на раси, полу, старости...“⁴⁰. ОвOME одговарају већ анализирани члан 4, став 2, као и члан 75, оба у вези са дискриминацијом. Закључак је да је новинарска пажња као вредност препозната у оба документа, иако одредбе које је објашњавају нису у непосредној вези.

5.7. Однос према изворима информисања

Начело Кодекса које се односи на изворе информисања нема своје место у Закону, па се може рећи да је законодавац у потпуности ову материју препустио струци. Једини члан који се тиче односа новинара и извора

---

37 Члан 83, став 1, ЗОЈИМ

38 Начело 5, члан 1, КНС

39 Члан 9, став 1, ЗОЈИМ

40 Начело 5, члан 4, КНС

информисања јесте већ анализирани члан Новинарска тајна који гарантује анонимност извора, али и обавезу у којој ситуацији се извор мора открити.

5.8. Поштовање приватности

Удружења која су саставила Кодекс новинара Србије, као и писац Закона о јавном информисању и медијима увидели су значај приватних информација у области медија, па се једно начело Кодекса, које садржи четири члана, и једна глава Закона, која такође садржи четири члана, тичу приватности. Први члан Кодекса каже да новинар „поштује приватност, достојанство и интегритет људи о којима пише. Право на приватност сужено је када је реч о јавним личностима, а посебно носиоцима јавних функција“.⁴¹ Даље се забрањује изношење имена и фотографија, као и података жртава и починилаца путем којих их је могуће идентификовати. Поред тога, у оквиру овог члана прецизира се да се подаци из приватног живота јавних личности могу учинити доступним јавности искључиво уколико је то у интересу јавности. Упоредујући ове чланове и смернице Кодекса са Законом, први члан главе Закона који се тиче информација о личности каже да „достојанство личности лица на које се односи информација правно је заштићено“⁴², као и да је „информација из приватног живота, односно лични запис...запис лика (фотографски...запис гласа...не може се објавити без пристанка лица чијег се приватног живота информација тиче, односно лица чије речи, лик, односно глас садржи...“⁴³.

Заштита жртава насиља у медијима је правно регулисана на следећи начин: „Приказом или описом сцене насиља у медију или медијском садржају не сме се повредити достојанство жртве насиља“⁴⁴. Што се тиче заштите јавних личности и функционера, Закон их помиње међу таксативно наведеним изузецима од објављивања приватних информација и записа без пристанка лица на које се односе, на следећи начин: „ако се информација, односно запис, односи на личност, појаву или догађај од интереса за јавност, посебно ако се односи на носиоца јавне или политичке функције, а објављивање информације је у интересу националне безбедности, јавне сигурности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или злочина, заштите здравља или морала, или заштите права и слобода других“⁴⁵. Корелативно овој одредби, у основним одредбама овог закона налази

---

41 Начело 7, члан 1, КНС

42 Члан 79, став 1, ЗОЈИМ

43 Члан 80, став 1, ЗОЈИМ

44 Члан 79, став 3, ЗОЈИМ

45 Члан 82, став 2, тачка 2, ЗОЈИМ

се и обавеза носилаца јавне и политичке функције „да трпи изношење критичких мишљења, која се односе на резултате његовог рада, односно политику коју спроводи...“⁴⁶.

Други и трећи члан Кодекса кажу да треба избегавати „спекулације и преношење недовољно проверљивих ставова у извештавању о несрећама и трагедијама...“⁴⁷, као и да „у извештавању о догађајима који укључују лични бол и шок, новинар је дужан да своја питања прилагоди тако да одражавају дух саосећања и дискреције“⁴⁸. Они се пре могу везати за истинитост извештавања и новинарску пажњу, што се у Закону може пронаћи у анализираном деветом члану⁴⁹. Последњи члан овог начела тиче се приватних информација малолетника, па се новинар обавезује „да осигура да дете не буде угрожено или изложено ризику због објављивања његовог имена, фотографије или снимка са његовим ликом, кућом, заједницом у којој живи или препознатљивом околином“⁵⁰. Аналогно томе, у Закону стоји одредба: „Малолетник се не сме учинити препознатљивим у информацији која може да повреди његово право или интерес“⁵¹, као и већ анализиран члан о заштити малолетника као посебним правима и обавезама у јавном информисању⁵². Дакле, може се рећи да је и са етичке и са правне стране препозната заштита приватних информација у сфери медија.

5.9. Коришћење часних средстава

Ово начело Кодекса у првом члану каже да „у прикупљању информација, фотографија, докумената, звучних и видео записа новинар ће се користити само часним средствима“⁵³. То значи да се неће објавити материјал прибављен путем скривених направа, изузев када се тиме штити јавни интерес. Овај члан нема своје место у Закону, већ се делимично може уочити у претходно анализираној глави Закона – Информације о личности, где се лични запис (писмо), запис лика (фотографија), запис гласа (магнетофонски) не може објавити без пристанка лица на које се

---

46 Члан 8, ЗОЈИМ

47 Начело 7, члан 2, КНС

48 Начело 7, члан 3, КНС

49 Члан 9, став 1, ЗОЈИМ

50 Начело 7, члан 4, КНС

51 Члан 80, став 2, ЗОЈИМ

52 Члан 77,

53 Начело 8, члан 1, КНС

записи односе⁵⁴. Међутим, други део члана који се односи на изузетак може се пронаћи у такође анализираним основним одредбама Закона, где се наводи да се путем медија објављују информације о појавама, догађајима и личностима о којима јавност има оправдан интерес да зна, „без обзира на начин на који су прибављене информације...”⁵⁵. Остали чланови овог начела тичу се забране вршења притисака на приватно лице од стране самог новинара, изузев у случају јавног интереса, али се исто тако у сврху јавног интереса подстиче вршење притисака према државним и другим институцијама⁵⁶. Изузев норми Закона које се односе на поменуте случајеве примата јавног интереса над приватним, ови чланови Кодекса немају своје регулативну афирмацију.

5.10. Поштовање ауторства

Иако ово начело већ у свом првом члану упућује на Закон о заштити ауторског права, ипак се у одредбама Закона могу уочити одређене одредбе овог члана које се односе на навођење аутора приликом објављивања туђег материјала. Раније поменути члан 9 Закона каже да се преузете информације, идеје и мишљења пренесу веродостојно и потпуно, а „ако се информација преузима из другог медија – да наведу и назив тог медија”⁵⁷. Остали чланови начела о ауторству односе се на право новинара да не потпише туђе записе као своје, да архивски аудио и видео записи морају да буду означени као архивски, као и на обавезу уредника да не потпише новинара уколико би тиме била угрожена безбедност новинара. Трећи члан начела наводи да „новинар треба да одбије да потпише текст, фотографију, цртеж, илустрацију, звучни или видео запис... када је уредничком, лекторском или другом интервенцијом измењен тако да је промењен његов смисао, као и уколико су те измене супротне мишљењу и уверењу новинара...”⁵⁸. У Закону је ово дефинисано као право новинара на аутентичност прилога, на следећи начин: „Прилог новинара чији је смисао измењен у уређивачком поступку не сме се објавити под његовим именом без његовог пристанка”⁵⁹. Дакле, законодавац је поклонио одређену пажњу питањима ауторства, али се не може рећи да ово начело Кодекса има своје место у Закону.

---

54 Члан 80, став 1, ЗОЈИМ

55 Члан 5, став 1, ЗОЈИМ

56 Начело 8, члан 2-4, КНС

57 Члан 9, став 2, ЗОЈИМ

58 Начело 9, Члан 3, тачка 1, КНС

59 Члан 51, ЗОЈИМ

5.11. Заштита новинара

Последње начело је уопштеног карактера и тиче се сигурности новинара. Напомиње се да уколико се придржава Кодекса, „новинар ужива подршку и заштиту свог професионалног удружења“⁶⁰, као и да уколико се придржава професионалних и етичких стандарда, „има право на правну и материјалну помоћ...“⁶¹. У оквиру Закона, одредба која се односи на заштиту од стране удружења јесте следећа: „Удружење новинара има правни интерес за мешање у радном спору у коме учествује члан тог удружења, ако се он томе не противи“⁶². Последњи члан Кодекса је, на неки начин, заштита других од деловања новинара, и прокламује да „свако ко сматра да је новинар повредио неку од одредби овог Кодекса, може се обратити Суду части и Савету за штампу“⁶³. Такође условно, аналогно овом члану, могле би се сагледати одредбе Закона које се односе на одредбе о заштити пред судом које су већ биле предмет анализе, и то како одредбе везане за право на одговор и право на исправку информације⁶⁴, тако и одредбе које се односе на судску заштиту⁶⁵.

6. Дискусија и закључак

На основу упоредне анализе Кодекса и Закона могу се уочити одређене подударности. Закон препознаје већину новинарских вредности, као што су истинитост извештавања, новинарска пажња, претпоставка невиности у информисању, новинарска тајна, и неке од њих на готово истоветан начин и дефинише. Такође, одређене одредбе које су предмет и Закона и Кодекса јесу забрана говора мржње, одговор и исправка информације, право новинара да не извештава супротно својим убеђењима, као и да не дозволи објављивање прилога под његовим именом уколико је уреднички измењен. У оба документа посвећена је посебна пажња заштити малолетника од утицаја медија. Међутим, највећи степен аналогije у односу ова два документа јесу информације из домена приватности, којима и Кодекс и Закон даје значајно место, у оквиру целе једне главе Закона, односно начела Кодекса. Са друге стране, одређена начела Кодекса немају своје место у Закону, и *vice versa*. На пример, законодавац није имао интерес да уреди однос новинара и извора информисања, већ је то препустио

60 Начело 10, члан 1, КНС

61 Начело 10, члан 2, КНС

62 Члан 54, ЗОЈИМ

63 Начело 10, члан 3, КНС

64 Члан 83, 84, ЗОЈИМ

65 Члан 101, став 1, ЗОЈИМ

струци. У домену Закона, неке главе попут суфинансирања пројеката од јавног интереса, јавности података и регистру медија, накнаде штете и других, немају директне везе са правима и обавезама новинара, те нису ни биле предмет анализе. Међутим, четири главе Закона које се односе на основне одредбе, на уреднике, новинаре, професионална удружења новинара и представнике иностраних медија, на посебна права и обавезе, и на информације о личности, најнепосредније су везане за одредбе Кодекса новинара Србије, и врло су сличне. Очекивано, одређена начела Кодекса која се тичу етичких дилема новинара, са правом, нису обухваћена правном регулацијом. На тај начин Закон о јавном информисању и медијима не залази директно у поступке новинара.

На крају, треба истаћи да је медије и цео медијски простор, као и већину друштвених области, неопходно регулисати. С друге стране, обим те регулације мора бити пажљиво одмерен како не би дошло до ограничавања медијских слобода. Дакле, Закон мора да постоји, али само као оквир, док Кодекс конкретније треба да усмерава понашање новинара. Неопходно је постојање узајамне примене Закона и Кодекса у циљу слободног, али и одговорног новинарства.

Литература/References

Деј, Л. А. (2004). *Етика у медијима, примери и контроверзе*, Београд: Медија центар.

Жакет, Д. (2007). *Новинарска етика*, Београд: Службени гласник.

Николић, Л. Д. (2010). *Медијско право*, Београд: Службени гласник.

Раз, Џ. (2005). *Етика у јавном домену*, Подгорица: ЦИД.

Стојановић Прелевић, И. (2018) *Пословна комуникација и етика*, Ниш: Филозофски факултет.

Тодоровић, М. (2012). Слобода штампе у Србији у XIX веку, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, (LXI), 439–455.

Извори:

Устав Републике Србије, Службени гласник РС. Бр. 98/2006.

Закон о јавном информисању и медијима. Службени гласник РС. Бр. 83/2014, 58/2015, 12/2016 – аутентично тумачење.

Кодекс новинара Србије. Диа-Арт 2015.

Andrej Blagojević, LL.B., MA

*Teaching Assistant, Communicology and Journalism Department,
Faculty of Philosophy, University of Niš*

Doc. Ivana Stojanović Prelević, PhD,

*Assistant Professor, Communicology and Journalism Department,
Faculty of Philosophy, University of Niš*

**LEGAL AND ETHICAL ASPECTS OF SERBIAN JOURNALISM:
COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PUBLIC INFORMATION AND
MEDIA ACT AND THE JOURNALISTS' CODE OF ETHICS**

Summary

In the contemporary society, journalism rests on the principles of impartiality and independence. Such a position and role of journalists can be successfully safeguarded by enacting corresponding legal and ethical norms in the field of media. This paper compares legal and ethical norms envisaged in two Serbian documents: the Public Information and Media Act (2014) and the Journalists' Code of Ethics (2006). The former is the media "umbrella" law dealing with the journalists' status; the latter is the most important legal document in the field of journalists' ethics in Serbia. The paper first focuses on the relationship between ethics and law in general, stressing their importance in the field of media. After providing an overview of the Serbian legislative framework on media and the ethical norms related to journalists, the authors compare in detail the legal and ethical norms provided in these two documents, drawing attention to their corresponding points and the observed differences. The comparison reveals that the Public Information and Media Act recognizes most of the commonly accepted professional journalism principles. Some of them are defined in the identical way in the Journalists' Code (e.g. authentic reporting, the journalists' due diligence, the presumption of innocence, the respect for privacy, etc.). However, the Act does not contain some principles which are envisaged in the Code, such as the one concerning the relationship between a journalist and the source of information, thus leaving room to journalists to regulate their professional space.

Keywords: *media, Public Information and Media Act, Journalists' Code of Ethics, legal norms, ethical norms, professional journalism principles.*